

ATTİLÂ İLHAN'IN "HU" ŞİİRİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

An Analysis on Attilâ İlhan's "hu" Poem

Tuğba AKKOYUN KOÇ*

Makale Geliş Tarihi: 16.08.2021

Makale Kabul Tarihi: 19.09.2021

Özet: İnsan, varlığın karşısında kendi varlığını ortaya koyabilmek için keşif ve icatlar yapmanın yanı sıra sanatla da ilgilenmiştir. İnsanlığın bu bağlamda ilk sanat eserlerini de dil vasıtasıyla ve "şiiir" yoluyla verdiği bilinmektedir. Şiirler; hem şairinin "öz"ünü dolayısıyla da şiiirin üretildiği bağlamı vermişler, hem de özün tesiriyle şekillenen "biçim" özellikleriyle dikkat çekmişlerdir. Şairin genetik özellikleri, yetiştiği ortam, okuduğu kitaplar, esinlendiği kişi ve olaylar, yaşadığı zaman dilimi gibi pek çok unsur onun "öz"ünü oluşturur. Dile getirilen her şeyin "söylem" olarak değerlendirilebileceği göz önünde bulundurulduğunda şiiirler, şairin özünün görünür hale gelmiş varlığı olarak, söylem çözümlemesi için zengin birer kaynak olmaktadır. Orijinal olana, öze, ulaşmak için dilin kullanım özelliklerinden hareket etmek de nesnel bir tutum olarak görülmektedir. Bu çalışmada Attilâ İlhan'ın "hu" adlı şiiiri Doğan Aksan'ın şiiirlerde uyguladığı dil bilimsel yöntemle incelenmiştir. Nesnel tutumu oluşturmak adına çözümlemede yalnızca metin içi kullanımlardan, dil özelliklerinden hareket edilmiş; bu alanlardan elde edilen veriler şairin hayatı ve eserleriyle sonuç bölümünde ilişkilendirilmiştir. Şiiirde hem Batı'ya hem de Doğu'ya ait ifadelerin yer aldığı ve bu unsurların Türk tasavvufuyla harmanlandığı anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Attilâ İlhan, tasavvuf, Doğu-Batı sentezi.

An Analysis on Attilâ İlhan's "hu" Poem

Abstract: Human has been interested in art as well as making discoveries and inventions in order to reveal its own existence in the face of existence. It is known that humanity gave its first works of art in this context through language and "poetry". Poetry; both gave the "essence" of the poet and thus the context in which the poem was produced, and drew attention with its "form" features shaped by the influence of the essence. Many factors such as the genetic characteristics of the poet, the environment he grew up in, the books he read, the people and events he inspired, and the time period he lived in constitute his "essence". Considering that everything that is put into words can be evaluated as "discourse", poems are a rich source for discourse analysis as they make the essence of the poet visible. It is also seen as an objective attitude to act from the usage characteristics of the language in order to reach the original, the essence. In this research, Attilâ İlhan's poem "hu" was analyzed with the linguistic method which used by Doğan Aksan on poems. In order to create an objective attitude, only in-text uses and language features were taken as a basis in the analysis; the data obtained from these fields are associated with the poet's life and works in the conclusion section. It has been understood that there are expressions belonging to both the West and the East in the poem and that these elements are blended with Turkish Sufism.

Key words: Attilâ İlhan, Sufism, East-West synthesis.

* Dr. Öğrt. Üyesi., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, takkoyun@bayburt.edu.tr

hu

*bir ağaç yaktım çınar
büyük aydınlıkta
geldi dedi
hu*

*odunlar çatıp üstünde bir kadın yaktım
ermiş jehanne'in içi soldu
geldi dedi
hu*

*elimden kaydı dev kibritleri
tel tel kavruldu kirpiklerim
ahveş geldi dedi
hu*

*bir şiir tuttum delirdi
yaktı gözünü başını
geldi dedi
hu*

*al kalem ver kalem
hala şimşek çizgileri çekiyorum
ateş yediğim, alev yuttuğum
doğru*

bir ben yanmıyorum

Giriş

İlk örnekleri sözlü kültürün ürünü olarak kabul edilen şiir, metinler içerisinde en karmaşık görülenlerdendir. O, bir edebiyat biçimi değildir. Şiirsel eylemle insanın buluşma noktasında beliren bir varlıktır. Şiir, şiirselliği içeren, harekete geçiren ve açığa çıkararak yapıyla canlı bir varlıktır; biçim ve öz şiirde aynıdır. Metin olarak şiir, bir bütündür. Tamamlanmış ve anlamca kapanmış bir yapıya işaret eder. Parça parça ele alınarak ne konusundan, ne anlamından, ne özünden, ne ritminden ne kalıbından ne de şeklinden söz edilebilir (Rifat, 1997, s. 18-20). Şiir metni, tüm bunların oluşturduğu bir yapıdır. Bir şiirin bütünsel yapısındaki anlam, kendisini oluşturan anlatım ve içerik düzeylerindeki birimlerin tamamından çok daha fazla ve çok daha değişiktir. Her metin bir söylemdir ve her söylem kendi varlık dünyası içinde çözümlenebilir. Şiirin birbiriyle ilişkili pek çok birimden oluşan yapısına da bu şekilde bakmak gerekir. Yapı; içinde konu-

yu (öz) ve biçimsel birimleri barındıran bir gösterge, bir anlam oluşumu ve anlamlılık demektir.

Bahtin'e göre metinler (yahut söylemler) tarihsel, sosyal, kültürel geçmişleri ve çevreleriyle ele alınmalıdır. Böylelikle hem söylemin kendinden önceki söylemlerle hem de söylemin muhataplarının (okuyanların, dinleyenlerin) yaratacakları yeni söylemlerle çoksesli bir ilişkisi oluşmaktadır (Rifat, 2019, s. 49). Çokseslilikten kasıt, metinler arası ilişkilerdir. Şiirler metinler arası ilişkiler açısından yoğun bir içerik sunmaktadır. Öz ve biçim özellikleri metnin iç yapısından hareketle ortaya konmalı, çözümlenmelidir. Öz orijinal olandır, biçimlerse ortak olabilir. Ancak metnin iç yapısından veriler elde edildikten sonra; şairin hayatından, dünya görüşünden, diğer eserlerinden, yaşadığı dönemdeki yapıtlardan bu verilere mesnetler bulmak çözümlenimin tutarlılığına hizmet edecektir.

Her söylemin çözümlenişi aynı kıstaslarla yapılamamaktadır, bu nedenle öncelikle o söylemin türü tespit edilmelidir. Yüzyıllardır tanımlara sığmayan şiir de "şiirsel söylem" olarak değerlendirilmektedir. Şiir söylemini çözümlerken Prof. Dr. Doğan Aksan'ın "Şiir Dili ve Türk Şiir Dili" eserindeki inceleme yolunu takip etmeye çalıştık, bu yolla da (bizce) alışlagelmiş Attilâ İlhan şiirlerinden ayrı bir yerde duran "hu" şiirini çözümledik. Aksan'ın yönteminde temel olarak "sunuluş" ve "içerik-öz" kısımları yer almaktadır. Bu kısımların altında çeşitli başlıklar yer almakta, fakat kendisinin de belirttiği gibi bu başlıklar birbirini dışlayan değil içeren şeylerdir ve başlıklandırmadaki amaç incelemeyi kolaylaştırmaktır (Aksan, 2013, s. 49). İncelememizde, bahsi geçen başlıklardan "hu" şiirine uygun olanları, içerikte başlığa dair veri bulunabilenleri göz önünde bulundurduk.

A. Sunuluş

Sunuluş kısmında; şiirin özünde yer alan fikir, duygu, tasarım ve imgelerin hangi biçimlerle ortaya konduğu irdelenir. Bu nedenle de şiirin dilindeki şu öğeler incelenir:

- Doğal, içten söyleyiş ve konuşma dilinden yararlanma,
- Kısa ve eksilteli anlatım,
- Göstergelerin seçimi ve bağdaştırılması,
- Benzetmeler,
- Aktarmalar,
- Sapmalar,
- Ses öğelerinden yararlanma,
- Metin dilbilim açısından özellikler, bütünlük (Aksan, 2013, s. 49).

"hu" şiirinde günlük dilin rahatlığı, anlaşılabilirliği göze çarpmaktadır. Şiirsel sözün çağdaş bildirişim (iletişim) diline yaklaşması, var olan şiir geleneğine karşı çıkıldığını gösterir (Rifat, 2020, s. 38). Metinde her sözcük yazım kuralla-

rına aldırmaksızın küçük harfle yazılmış, noktalama işaretleri kullanılmamıştır. Noktalama işaretlerinin kullanılmayışı bazı şiirlerde şiirlerin ritmini, dizlerin durağını esnek kılar ve buna bağlı olarak oluşan anlamları çoğaltır. Şiir metninin anlatım ve içerik düzeyinde kavranabilmesi için daha fazla çabaya ve gerçek bir gösterge bilimsel çözümlmeye ihtiyaç duyulmaktadır (Rifat, 1997, s. 53). Dilin kurallarına uyulmaması şiirdeki *karşı duruşu*, *genelin dışında oluşu* da ortaya koymaktadır. “ermiş jehanne” ve “ahveş” özel isimleri dışında genel olarak okurun anlayamayacağı herhangi bir sözcük yok gibidir. Bu isimlerin simgesel anlamları olduğu bellidir; fakat *uzak çağrışımlar* yoluyla verilmişlerdir. *Uzak kavram bağlantıları* da denen bu şiirsel anlatım biçiminde şair bir kavramı veya imgeyi onunla ilgili, bilindik göstergelerle değil; dolaylı yoldan işaret eden, uzak göstergelerle yansıtmaya çalışır. Uzak kavram bağlantıları kimi zaman sapmalar ve türetmelerle sağlanır (Aksan, 2013, s. 107). Jehanne, aslında Jeanne olarak, Ahveş ise Ahfeş olarak yazılmaktadır. Fakat şair bu özel isimlerde bir sapma yaratmıştır.

Şiirsel bir eser, işlevsel bir yapıya sahiptir. Bu yapıdaki farklı ögeler, şiirin bütünüyle kurdukları ilişkilere göre anlaşılabilirler. Şiir dilinin değişik düzlemleri (ses, biçim, söz dizimi, ritim...) birbirlerine son derece sıkıca bağlıdırlar ve bunlardan herhangi birini dikkate almadan şiiri incelemek olanaksızdır (Rifat, 2020, s. 38).

Beş bölümden oluşan şiirin ilk dört bölümünde devrik cümleler ağırlıktadır, son bölümde cümleler düzdür. Atatürk’e göre Türk’ün doğal söz diziminde, önce somut olan varlığı bildiren sözcük, sonra da soyut anlamı içeren sözcük (fiil) verilir: Ali geldi. Bu dizimi heyecan, korku, şaşkınlık gibi haller bozabilir. Türkçede devrik cümle yapıları Orhun Abideleri’nden itibaren gözlenebilmekte, bu kullanımlar çeşitli sebeplere (başka dillerin etkileri gibi) bağlanabilmektedir. Özellikle Cumhuriyet’ten itibaren devrik cümlenin kabul edilmesi, benimsenmesi veya reddedilmesi tartışmaları sıkça görülmüştür. 1950’den itibaren ise siyasi tartışmaların içindedir. Dönemin genç yazarlarınca kullanılan bu cümle türüne karşı çok sert eleştiriler yapılmıştır. Devrik cümleler kimi zaman araç olmaktan çıkarılarak amaç hâline getirilmiştir. Şiirde sözün ezgisini arttırdığı düşünülür (Küçük, Avcı, & Şengül, 2017, s. 545). Şiirin *çoşku* içeren yanı, dil kurallarını bozmaya ve yeniden inşa etmeye muktedirdir; çünkü şiir bireysel bir yaratımdır. Devrik cümlenin Türkçenin söz dizimine *aykırı* oluşu, şiirin anlamsal kuruluşuyla uyum içindedir. Şiirdeki 20 fiilin 5’i 1. tekil şahıs, 3’ü 3. tekil şahıs, 2’si 2. tekil şahıs ekiyle çekimlenmiştir. Ağırlıklı olarak 3. tekil kişinin kullanımı, söylem sahibini metnin dışında tutma çabası olarak görülebilir. Beşinci bölüm dışındaki tüm sözcelerde tasvir kipi kullanılmıştır. *Geçmiş* dört bölümle anlatıldıktan sonra şimdiki zaman kipiyle *güncel* duruma geçilir. Son bölümdeki 3 yüklemden ikisi fiildir ve bu fiiller şimdiki zaman eki almıştır fakat geniş zaman anlamı taşırlar. Bu da bu kısma *genelleme* niteliği yükler. Yüklemi isim olan tek cümle son bölümdedir. Fiillerin ağırlıklı kullanımı şiire öykü-

leme havası katmış, eylemin sürekliliği böylece sağlanmıştır. 3. Tekil kişiyle çekimlenen fiillerin öznesi her bölümde farklı farklı kişilerdir:

*odunlar çatıp üstünde bir kadın yaktım
ermiş jehanne'in içi soldu
geldi dedi
hu*

Sözce öznesinin değişkenlik göstermesine rağmen, sözceleme öznesi "ben" yani şairin kendisi olarak görülmekte, şiirin ilk ve son dizelerinde aynı sözceleme öznesinin bulunması bir tutarlılık sağlamaktadır. Sözceleme öznesinin kimliği, çözümlememizin "öz" kısmında detaylı bir şekilde incelenecektir.

*bir ağaç yaktım çınar
.....
bir ben yanmıyorum*

Şiirdeki göstergelerin büyük bir kısmı ya simgesel bir anlam taşımakta ya da yan anlam özelliği göstermektedir. Sözelimi birinci bölümdeki "çınar", "İki çeneklilerden, 30 metreye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç" (GTS) gücül anlamıyla değil; Osmanlı Devleti'ni simgeleyecek şekilde kullanılmıştır. Yine aynı bölümde "aydınlık" sözcüğünün, sözlük anlamıyla değil, dünya tarihinde 1789 Fransız İhtilali'yle başlayan döneme verilmiş bir ad olan "aydınlanma çağı"nı simgeler biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcüklerle bağlaşıklığı düşünüldüğünde "yaktım" eylemi de dizelerde "yanmasına yol açmak, yanmasını sağlamak" temel anlamıyla değil, "ateşle yok etmek, ışık vermesini sağlamak" gibi yan anlamlarla yer almaktadır. Bu ve buna benzer anlam ilgileri, bağlam incelemelerinde daha açık bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Şiirde kullanılan özel isimler, kişi isimleridir. İsimlerin simgesel gücünden, duygu değerinden yararlanılmış ve adı geçen kişilerin öyküleri anımsatılmıştır:

*elimden kaydı dev kibritleri
tel tel kavruldu kirpiklerim
ahveş geldi dedi
hu*

Şair hem toplumsal *dilin* ustası hem de bireysel *sözün* yaratıcısıdır. Dilsel olan hiçbir ürün şaire yabancı değildir. Onun yarattığı her *söz*, sarstığı toplumsal dilin yapısını harekete geçiren bir öğedir (Rifat, 1997, s. 57). Şiirsel söylemin önemli özelliklerinden olan sapmalar, alışılmadık bağdaştırmalar pek çok sözcük ve sözcük grubunda görülmektedir:

büyük aydınlık, dev kibrit, içi sol-, gözünü başını yak-, al kalem ver kalem, şişek çizgileri çek-, ateş ye-, alev yut-, tel tel kavrul- ...

Sözcükler arasındaki anlam ilişkileri, bağlaşıklığı sağlayan öğelerdendir. Birinci bölümde *ağaç/yak-*, *yak-/aydınlık*; ikinci bölümde *odun/çat-*, *odun/yak-*, *yak-/ermiş jehanne*; üçüncü bölümde *kibrit/kavrul-*; dördüncü bölümde *göz/baş*, *baş/delir-* ve son bölümde *al-/ver-*, *kalem/çizgi*, *ateş/alev/yanma-* sözcükleri içerik benzerliği, karşıt anlam gibi anlamsal ilgilerle kullanılmışlardır. Son bölüm hariç her bölümün sonunda kullanılan “hu” sözcüğü de tasavvufi anlamları çerçevesinde söylemin geneliyle ilişki kurulabilecek bir örgü içerisinde sunulmuştur. Şiirin iskeletini oluşturan “yak-“ eylemi ve bu eylemle ilişkili diğer sözcüklere karşıt biçimdeki son dize *bir ben yanmıyorum* söylemi çarpıcı bir sonuç sağlamıştır.

Kişileştirmelere (insandan doğaya aktarmalara) yer verilmiştir: çınarın “hu” demesi, şiirin delirmesi ve gözünü başını yakması/hu demesi... Duyular arası aktarmalardan da bahsetmek mümkündür: ateş ye-, alev yut-. Bu örnekte dokunma duyusunun tat alma duyusuyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

“hu” şiirinde musiki ve ritim, dört bölümün de sonunda tekrarlanan “geldi dedi hu” redifiyle örülmüş gibidir. Divan Edebiyatında şiirlerin müstakil isimlerinin olmadığı, bazı şiirlerin rediflerine göre adlandırıldığı bilinmektedir. Bu şiirin müstakil adı ise redifinden alınmıştır.

Şiirde kullanılan sesler incelendiğinde de seslerin bir ahenk unsuru olmaları nedeniyle anlamlı sonuçlara ulaşılabilir. Şiirdeki 129 ünlünün 87’sini “a, e, i” oluşturmaktadır. “i” ünlüsü de hesaba katılınca 100 ünlünün “düz ünlü”lerden seçildiği görülmektedir (%78). 180 ünsüzün 64’ünü “d, l, r” yumuşak ünsüzleri oluşturmaktadır (%35). Başka bir ifadeyle şiirde 54 sert ünsüz, 126 yumuşak ünsüz bulunmaktadır. Aksan, şiirdeki seslerin kullanımıyla ilgili çalışmalardan bahseder ve Verlaine’in şiirleri üzerine yapılan bir incelemede “r, l” gibi akıcı seslerin kullanımının şairin özellikle “tasasız, alay içeren” şiirlerinde görüldüğünü aktarır (Aksan, 2013, s. 205). Görüntü parçalar, ses ise birleştirir. Bir şeyi görebilmek için ondan uzaklaşmak gerekir, fakat ses insanın içine akar. Ses, işiteni merkezleştirir. İşitmede en üstün nitelik uyum ve birleştirmedir (Ong, 2018, s. 90). Bu nedenle şiirlerdeki seslerin okuru merkeze, metnin çekirdeğine çekme, metinle birleştirme işlevinden söz edilebilir. “hu” şiirindeki seslerin çeşitleri ve kullanım sıklığı şiire *dinginlik*, *kabullenmişlik* katmıştır. Seslerin bu “musiki”si de şiirin redifiyle bütünleşerek “derviş” kavramını çağrıştırmaktadır. Dervişlerdeki Hakk’a teslimiyet ve dünyaya aldırmayan teslimiyet hali şiirde sezilmekte, derviş selamı olarak bilinen “hu” ile bu seziş perçinlenmektedir.

Sunuluş özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde şiirin, bağlaşıklık öğelerini barındırdığını görmekteyiz. Gerek sözcükler arası anlam ilgileri, gerek sözcükleme öznesi ve gerekse kipler açısından tutarlılık söz konusudur.

B. Öz (İçerik)

Biçim, içeriğin sunulduğu yoludur, üründür. Bilim, biçimden içeriğe (öze) doğru bir yol izler. Dil bilimsel olarak "hu" şiirinin incelenmesinde de bu yol izlenmiştir. Biçim özellikleri incelenip öze ilerlenmiştir. "Sunuluş" bölümünde ele aldığımız biçim öğelerine bağımlı olarak özü irdelemeye çalışacağız. Estetik biliminin de önemli bir kavramı olan öz, sanat eserinin iki yüzünden (görünen-görünmeyen/sezilen) biridir. Biçim bir özün görünüşü, öz biçimin gerçeğidir (Hançerlioğlu, 2015, s. 173). Bir yapıtın içeriği, kendi biçiminin anlamıdır, onu oluşturan gösterge sisteminin anlam yüküdür, yapıtın tüm görüntüsel doku-su içinde barınan ver ordan çıkan manevi bildirimdir (Kagan, 1993, s. 428). Bu anlam yükünü değerlendirebilmek için şiiri beş bölümde ele aldık.

1. Bölüm

Başlangıçta her şiir kurmacadır, bir gerçek değildir. Şiirin ilettiği göndergenin gerçek hayatta bir benzeri olsa dahi, bu gönderge gerçek bir gönderge değildir, kurmacadır. Okura kurmacanın sınırları içerisinde gerçeği hayal ettirebilir. Okurun gerçeğe ulaşması şiirin hedefi ya da sorunu değildir; şiirin tek sorunu kurmaca dünya içerisindeki metinsel geçerliliği sağlamaktır (Rifat, 1997, s. 69). "hu" şiirinin ilk bölümdeki "çınar" sözcüğü bir ağaç cinsi olmasının ötesinde zaman içerisinde "ululuk, doğum, azamet, uzun hayat..." gibi anlamlar kazanmıştır. Aynı zamanda, daha önce de bahsettiğimiz gibi çınar, duygu değeri olan bir simgedir. 623 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti'ni çağrıştıırır. Zira devletin kurucusu olan Osman Bey'e kuracağı devlet rüyasında bu simgeyle müjdelenmiştir (Asan, 2014). *bir ağaç yaktım çınar/büyük aydınlıkta* ifadesi, aydınlık vakitte ateş yakmanın gereksizliği gibi manasız, boş yere yapılmış bir iş olarak yorumlanabilir. Osmanlı'nın yıkılışını başlatan ve hızlandıran etmenlerin belki de en önemlisi, Fransız İhtilali'nin Osmanlı tebaası üzerinde oluşturduğu milliyetçilik akımıdır. Bu ihtilalle başlayan yeni dönem için yakıştırılan "aydınlanma çağı" ibaresi, şiirde "büyük aydınlık" olarak yer bulmuştur.

Bağlama ilişkin değerlendirmeler yapıldığında görülüyor ki, birinci bölümün sözceleme öznesi "özgürlük aşkı"dır. Özgürlük aşkıyla yanan/yakılan Osmanlı Devleti de bir derviş edasıyla boynunu bükerek ve aşka teslimiyetle "hu" der.

2. Bölüm

Kimi özel adlar, göstergeler gibi insan zihninde bazı tasarımların belirmesini sağlarlar, kişilere ve toplumlara özgü duygu değerleri taşırlar. Yeryüzündeki her yerde; farklı dinlerde kutsal sayılan kişilerin/ uluların, büyük kahraman/ düşmanların adları söylendiğinde bu adların çeşitli duygu ve tasarım çerçeveleri içine girdikleri ortadadır (Aksan, 2013, s. 105). Şiirdeki iki özel ad (Jeanne ve Ahveş), hem genel hem de özel tasarımlarla donanmıştır.

İkinci bölümde yine duygu değeri olan, sembolleşmiş bir isimle karşılaşılıyor: ermiş jehanne (Jeanne D'arc). Jeanne D'arc (1412-1431), Fransız bir köylü kızıdır. Yüz Yıl Savaşları nedeniyle iç karışıklıklar içinde kıvranan ülkesini İngilizler yönetmekte ve Fransız Kralı bir varlık gösterememektedir. 18 yaşındaki D'arc, kralı tahta geçmeye cesaretlendirecek, Fransa'yı ayağa kaldıracak bir hareketi teşekkül ettirir ve başarılı da olur. Kral başa geçer, Fransa dirliğine kavuşur. Ama İngilizler Jeanne'in bu hamlesini unutmazlar ve kraldan onu isterler. Kral, ona sahip çıkmaz ve İngilizlere teslim eder. İngilizler onu çattıkları odunların üzerinde diri diri yakarlar (Meydan Larousse, s. 680): *odunlar çatıp üstünde bir kadın yaktım/ermiş jehanne'in içi soldu*. O halde, bu bölümün sözcüleme öznesi "milliyetçilik/vatan aşkı" olmaktadır, çünkü D'arc'ı yakan budur. "içi soldu" alışılmadık bağdaştırmasında da Jeanne'in ve onun fikirlerinin "kül" oluşu tasvir edilir gibidir. İngilizlerce yakalanıp İngiliz yanlısı engizisyon mahkemesi kararıyla yakılan D'arc'a ölümünden 490 yıl sonra, yine aynı kilise tarafından "azize" unvanı verilmiştir. Şiirde adeta, Fransa'dan başlayan "aydınlık çağ"ın karanlık mazisi gözler önüne serilmektedir.

"Zamanında kıymeti bilinmeyenler" örneklemesi gibi görünen şiirde, Jeanne da aşka teslim olup bir derviş gibi "hu" der.

3. Bölüm

Bu bölümdeki "ahfeş" bir Arap grameri âlimidir. Âlim, "ahfeşin keçisi gibi başını sallamak" deyimiyile simgeleşmiş ve bugüne taşınmış sembol bir isimdir. Ahfeş denilen göz hastalığından muzdarip bir kişidir, bu nedenle de hastalığı lakabı olmuştur. Güneşe ve ışığa karşı aşırı duyarlılıkları sebebiyle, ahfeş hastalığına yakalananlar gözlerini kısarak bakarlar ve bu kişilerin gözleri küçük olurmuş (Kandemir, 1988). Şiirde bahsi geçen Âlim Ahfeş'in verdiği derslere pek katılım olmazmış. Ahfeş de hem ilim tutkusundan hem de devletten aldığı maaşı hak edebilmek için mektepte kendi kendine ders anlatmış ve bu derslere keçisini de götürmüştü (Meydan Larousse). Dersin belli yerlerinde keçiyeye "Anladın mı?" diye sorar, onun yularını çekerek başını aşağı yukarı sallamasını sağlayarak ondan onay almış. İşte bu nitelikleri ve öyküsüyle Ahfeş şiirde, *elimden kaydı dev kibritleri/tel tel kavruldu kirpiklerim/ahfeş geldi dedi/hu* dizeleriyle anımsatılmış ve gözlerindeki hastalığın sebebi ilim aşkının alevleriyle kirpiklerinin yanmasıyla bağdaştırılarak "hüsnü talil" sanatı yapılmıştır. Böylelikle şiirin bu bölümünün sözcüleme öznesi "ilim aşkı" olur ve Ahfeş, değeri anlaşılammış ve kendini ilmin aşkıyla yakmış bir derviş olarak "hu" der.

4. Bölüm

Deliren, gözünü başını yakan bir şiirden söz edilen bu bölümde hem kişileştirme hem de alışılmadık bağdaştırmalar yer alıyor. Önceki bölümlerle ilintili olarak düşündüğümüzde muhtemeldir ki şiirleri/eserleri nedeniyle hapse düşen sanatçılardan bahsedilmektedir burada. Hatta *tut-* fiilinin "hürriyetinden yok-

sun bırakıp bir yere kapamak, tevkif etmek" anlamı da bu çağrışımla ilişkilendirilebilir.

*bir şiir tuttum delirdi
yaktı gözünü başını*

"Şiir tut-" sözü, "şarkı tut-/ fal tut-" birleşik fiillerinin sapması gibi görülebilir. Şiir sözcüğü Arapçadır ve anlamı "sezgi, ilham, ilhama dayalı ifade" dir. Bu anlamda bakıldığında bahsedilen kavramın bugün kullandığımız manada şiir olmasına gerek yoktur. Dilimizde gözünü başını yakmak diye bir deyim yoktur; fakat bu kullanım da *başını yak-* deyiminin sapma yoluyla yeniden anlamlandırılması gibidir. *Başını yak-* deyimi, güç duruma sokmak anlamındadır. Bir şiir, onu söyleyeni güç duruma sokmuş, onun başını yakmış, şairini yok etmiştir. Edebiyat tarihimizde böyle durumların pek çok örneği vardır. Ancak, "hu" şiirinin bölümlerinde Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Fransız İhtilali, Jeanne D'arc'ın öldürülüşü, Âlim Ahfeş göndergelerinin (Ahfeş adında birden çok âlim olması kesin tarihe ulaşmaya engel olsa da) tarihsel olarak yeniden eskiye kronolojik bir sıradan söz edilebileceği için bu bölümde bahsedilen kişi ya da olayın Ahfeş'le eşzamanlı veya Ahfeş'ten önce olması gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca yak- eyleminin çağrışımını, zamanında değeri anlayamamış olanların şiirde anlatıldığını düşündüğümüzde karşımıza çıkan isim Hallac-ı Mansur olmaktadır. Hallac-ı Mansur, "hu"nun tasavvufi manasına ermiş, hatta bu mananın murat olunmasına kaynaklık etmiş bir kişidir. Zira tasavvufta "aşk" öyle bir alevdir ki yükseldiği zaman her şeyi yakar, sadece Allah kalır (Şahin, 2001). Mevlana'ya göre aşk, kâinatın yaratılış sebebi, hayatın aslı, her türlü kemale ermenin temeli ve her şeyin kaynağıdır. Her varlık Allah'a ulaşmakla son bulur. Tanrı-insan münasebetinde ikilikten kurtulmak gerekir ve bu da "ene-ben" in ölmesiyle olur. İnsan fani, Allah bakidir. Bu nedenle Hallac, pek çok din âliminin kanaatine göre, "Ene'l-Hakk" sözüyle "Ben fani oldum, Hakk kaldı." demiştir. İnsan Allah'la bütünleşmemiş, insan yok olmuştur (fena). Bu sözü devrin etkin kişilerinince "şirk" sayıldığından Mansur, derisi yüzülerek öldürülmüştür ve cesedi yakılarak külleri savrulmuştur (Uludağ, 1997; Evliyalar Ansiklopedisi, 1990). Bu bağlamda, bölümün sözceleme öznesi de "ilahi aşk" tır.

İnsanın çıkan ve giren her soluğunda "he" sesi yani Allah'ın adı vardır. "Hu" sözcüğündeki "vav" ise ruhu temsil eder. Tasavvufa göre de Allah'ın 99 isminin de çıkış noktası "hu" dur. Hu ayrıca derviş selamıdır. Derviş (başka anlamları da olmakla birlikte), "alçak gönüllü olan ve her şeyi hoş gören kimse"dir (Meydan Larousse, 1992). Maddesel varlığa önem vermeyen, Hak yolunun yolcusudur. Ele aldığımız şiirde türlü aşk ile bir nevi "fena" ya ulaşan yani yok olan varlıklardan söz ediliyor. Bu varlıklar aşk ile yanmış/yakılmışlardır ve onların hepsi de adeta birer alçak gönüllülük ve rıza göstererek, başlarına gelenleri dervişçesine karşılamışlardır. Osmanlı'nın, Jehanne'nin, Ahfeş'in ve

Hallac'ın ortak yönleri devirlerinde kıymetlerinin bilinmemiş olması ve her birini yok eden şeyin (farklı türlerde de olsa) “aşk” olmasıdır.

5. Bölüm

Son bölümde sözceleme öznesi, diğer bölümlerin tamamını içeren genel bir “aşk” kavramıdır. Aşk; *ateş yiyen, alev yutan* bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Yani aşk alevden, ateşten beslenmektedir. Aşkın kendisi bir ateş ise, bu yenilen ateş ve yutulmuş alev onu büyütür, yok etmez. Bu nedenle aşk, son dizede “bir ben yanmıyorum” demektir.

al kalem ver kalem

hala şimşek çizgileri çekiyorum

Dizelerindeki “şimşek” e de değinmek gerekir. Şimşek göstergesinin göndergesel anlamı: “Bir bulutun tabanı ile yer arasında, iki bulut arasında veya bir bulut içinde elektrik boşalırken oluşan kırık çizgi biçimindeki geçici ışık.” tır (GTS). Fakat şimşegin şiiirde; aşk, yanmak, alev sözcüklerinde olduğu gibi değışmeci (metaforik) bir anlamda kullanıldığını, simgesel bir anlamı olduğunu ortaya atabiliriz.

Şimşek gökyüzünde gerçekleşir, eğer yıldırıma dönüşüp yeryüzüne düşerse yangına neden olabilir. “hala şimşek çizgileri çekiyorum” diyen *aşk*, yıldırım düşürmeye ve dolayısıyla aşk ateşini yakmaya daima hazırdır. Şimşek, pek çok inanç sistemi ve dinde olduğu gibi, İslam dininde de önemlidir. Hem umut, hem korku ifade eder; çünkü yağmurun habercisi de olabilir, yıldırım olup yangın da oluşturabilir (ki yağmur/yangın tezdadı da dikkat çekicidir). Şimşekten Kur'an-ı Kerim'de Rûm Suresi'nin 24. ayetinde: “Korku ve ümit kaynağı olarak şimşegi size göstermesi, gökten yağmur indirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesi O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir toplum için elbette ibretler vardır” ifadeleriyle söz edilmektedir. Aşk, insanı Allah'a götüren, evrenin manasını insana ifşa eden tek araçtır. Bu aracın şimşekle ilişkilendirilmesi de manidardır.

Son olarak dikkat çekmek istediğimiz husus şudur ki; Ahfeş ve Jeanne isimlerinin şair tarafından kasıtlı olarak yanlış yazıldığını düşünüyoruz. Böyle büyük bir şairin ince ince işlediği bir şiiirde bunların hata değil bir sapma, bir bilmece gibi kullanıldığı kanaatindeyiz. Jeanne'a “h” harfini eklemiş (şiiirde jehanne olarak geçiyor), Ahfeş'te (ahveş) “f” sesi yerine “v” sesi kullanmıştır. Bu iki değışikliğin sonucu olarak “h” ve “v” sesleri Arapça yazılışı ile “hu”yu oluşturmaktadır. Dil, *belirli amaçlara uygun anlatım araçlarının* oluşturduğu bir sistemdir. Dilsel değışiklikler genellikle sisteme (dizgeye) yöneliktirler ve onu yeniden oluşturmak, sağlamlaştırmak gibi amaçlarla yapılır (Rifat, 2020, s. 35). Bir dil sistemi olarak değeriendirildiğinde “hu” şiiirinde de bu amaçlara ulaşıldığını görmekteyiz.

Sonuç

Attilâ İlhan'ın "hu"nun da içinde olduğu "Sisler Bulvarı" kitabı, 1940'lı-50'li yıllarda kaleme aldığı şiirlerden oluşuyor. Kitabın sonuna iliştiirdiği "Meraklısı İçin Notlar" kısmından bu bilgilere ulaşabiliyoruz. Bu kısımda İlhan "hu" şiiri için şöyle demektedir: "Aynı damardan bir başka şiir, yalnız bu defa tasavvuf şiirinden bir rüzgâr hissediliyor. Son mısra, bir önceki şiirin ümitlerini yenilemeye çabalıyor." Şairin bu sözleri, bölümler boyunca ortaya konan ve yanmakla sonlanan türlü "aşk" ifadesini açıklamakta, çözümleme verileriyle örtüşmektedir.

Röportajlarında ifade ettiği doğrultuda şunu biliyoruz ki İlhan, yanlış Batılılaşmanın karşısında bir duruş sergiler ve modern olmak adına kadim kültürel değerlere sırt dönülmesinden şikâyetçidir. 2003 yılında Vatan gazetesine verdiği röportaj, tam da bu düşüncelerini açıklar niteliktedir. Önce sanat hayatını özetler; başlarda halk şiiri yazdığını, Anadolu'da yaşadığı günlerde Divan şiirine ve aruza heves ederek 200 gazel kaleme aldığını, bir ara da sadece Nâzım Hikmet'i taklit ettikten sonra kendi sesini bulduğunu ifade eder. İşte bu ses, bir sentezdir ve şiirde de kendini gösterir. Attilâ İlhan'a göre kendisi de dâhil olmak üzere, her zaman okunan şairlerin şiirlerinin ortak bir özelliği vardır: geleneksel bir ses taşımak. Bu sesin şiirde bulunmamasının onu adeta çeviri bir şiire dönüştürdüğünü düşünür ve İkinci Yeni'yi (Sezai Karakoç hariç) eleştirir. Geleneksel sesin bir "biçim" olduğunu söyler. Bu biçimin içine yeni bir "öz"ü de kendisinin getirdiğini ifade eder: "Serbest şiirlerim seviliyor. Birçoğu da bestelendi onların. Neden? Çünkü böyle bir memleketin bin senelik geleneğinin yeni bir aşaması onlar. O ses demek ki, serbest olarak da söylenebilir ve günümüzün muhtevasını da ifade edebilmiş". Görüldüğü üzere şair, kendi şiirini 1000 yıllık bir geleneğin devamı olarak görmekte, bu anlamda geçmişine sahip çıkmaktadır. Sanatçının, hatta memleketteki tüm insanların Batı'yı iyi bilmesini, bu bilgiyle kendi kadim bilgi, deneyim ve sanatını harmanlamasını, bir senteze ulaşmasını arzu eder. "hu" şiirinde bu sentez kendisini göstermektedir. Jeanne D'arc ve Ahfeş'in isimlerinin yazımında yapılan kasıtlı hata ve bu hatarlardan "hu" sözcüğünün oluşması Divan Edebiyatı'ndaki "lugaz" türünün modern hali olarak düşünülebilir. Şairin sanatta tarihsel bağlamda bütüncül bakmanın bir zenginlik olduğu düşüncesine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Sayısız insan, "büyük aydınlık"ta Batı'nın fikrî cereyanına kapılıp yüzlerce yıllık değerinin, Osmanlı'nın, yakılmasına/yok edilmesine seyirci kalmıştır. Şiirin birinci bölümü bu gerçeğe ayrılmıştır ve yapılması gereken senteze gönderme yapılmıştır.

"Sisler Bulvarı"nın kaleme alındığı 1940'lı-50'li şair, İstanbul-Paris-İzmir arasında mekik dokuduğunu ifade etmektedir. Bahsettiği hareketli yaşamın geçtiği yerlerin de, hayatının bu döneminde Türkiye'de gerçekleşen siyasi gelişmelerin de (soğuk savaş ve siyasilerin tutuları, şairin ifadesiyle "toplumcu" ozanlara baskılar, Kore Savaşı vb.) şiirlerine yansıdığı görülmektedir. Şairin: "Amaç,

el altından, içinde yaşadığımız baskı, eziyet, karamsarlık ortamını anlatmak. Her şeye rağmen, hiç değilse ümit etmekten ümit kesilemeyeceğini aktarmak.” sözleri eserlerine yansıyor. İlhan “hu” şiirinde; özgürlük, ilim, milliyetçilik gibi çeşitli aşkların yok ettiği sanılan kavram, nesne ve insanların yeni ve ümit verici değerlere dönüşümünü yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Ahfeş. (1992). *Meydan Larousse* (Cilt I, s. 158). içinde İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* (7. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Asan, Ü. (2014, Aralık 13). Mitoloji ve Destanlardaki Yönü İle Anıt Ağaçlar. *İstanbul'un Doğal Mirası Anıt Ağaçlar- Anadolu Yakası* (s. 47-56). içinde İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi. <https://www.anadoluanitagaclar.com/> adresinden 21.03.2018 tarihinde alındı
- Güncel Türkçe Sözlük*. (tarih yok). Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Hançerliçoğlu, O. (2015). *Felsefe Sözlüğü* (22. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hû. (1992). *Meydan Larousse* (Cilt IX, s. 213-214). içinde İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları.
- Hüseyin B. Mansur Hallâc. (1990). *Tercüman Evliyalar Ansiklopedisi* (Cilt II, s. 251-254). içinde İstanbul: Tercüman Yayınları.
- İlhan, A. (1993). *Bütün Şiirleri:2 Sisler Bulvarı* (7. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, A. (1998). Attilâ İlhan İle Şiir ve Roman Üzerine. Yağmur Dergisi. <http://www.dusuncekahvesi.net> adresinden 13.06.2018 tarihinde alındı
- İlhan, A. (2003). Attilâ İlhan'ın Bilinmeyenleri. <https://www.haber3.com> adresinden 10.05.2019 tarihinde alındı
- Jeanne D'arc. (1992). İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları.
- Kagan, S. (1993). *Estetik ve Sanat Dersleri* (2. b.). (A. Çalışlar, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kandemir, M. (1988). Ahfeş. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt I, s. 524-525). içinde İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kur'an-ı Kerim*. (tarih yok). Ağustos 10, 2019 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Web sitesi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/112-ihlas-suresi> adresinden alındı

- Küçük, S., Avcı, Y., & Şengül, E. (2017, Aralık). Toplumun Devrik Cümle Hakkındaki Düşüncesi ve Nesirde Devrik Cümlenin Yeri. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*(6), s. 542-555.
- Ong, W. (2018). *Sözlü ve Yazılı Kültür* (6. b.). (S. Postacıoğlu Banon, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Rifat, M. (1997). *Gösterge Avcıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2019). *Göstergebilimin ABC'si* (5. b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2020). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-2* (5. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şahin, N. (2001). Mevlana Celaleddin Rumi ve G. W. F. Hegel'de Bazı Metafizik Kavramların Karşılaştırılması. *Tasavvuf*(5), s. 83-109.
- Uludağ, S. (1997). Hallâc-ı Mansûr. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt XV, s. 377-381). içinde İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

